

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת חיי שרה תשפ"ב

ונראה באופן אחר ע"פ דרכו, דהנה הגר"י והמשך חכמה [וכ"ה בפירוש הרא"ש] ביארו דמה שהוצרך אברהם ליטול רשות מבני חת, אע"פ שהשדה של עפרון, היינו משום דאין אדם עושה בית הקברות בתוך שלו אלא ע"פ גדולי הדור, [אמנם צ"ע דהא אדם וחיה כבר נקברו שם, וכבר היה בית הקברות, ובחתי"ס כתב דלא ידעו שנקברו שם], ולפי זה אפשר לומר דנהי דלגבי הקבר היה צריך לקנות מעפרון, כיון דעדיין לא זכה בפירות, מ"מ לגבי לעשות שם בית הקברות לא היה צריך רשות מגדולי הדור, כיון שכל העיר שלו בקנין הגוף, [אמנם עדיין קשה דמשמע דהנסיון היה מה שהוצרך לשלם כסף לעפרון, ולא מה שהיה צריך ליטול רשות].

וה' ברוך את אברהם בכל (כ"ד. א')

איתא בב"ב (דף טז:) ר' יהודה אומר בת היתה לו ובכל שמה, וצ"ע מדוע הוזכרה כאן, וביאר בתפארת יהונתן [להגר"י איבשיץ] ע"פ מה דאיתא בתוספתא בכורות (פ"ו ה"ג) הוא לישא ובנו לישא הוא קודם לבנו, ומסתבר דהני מילי אם עדיין לא קיים פריה ורביה, ולכן כשאברהם חיפש אשה לבנו, רומזת התורה דלעצמו אינו צריך אשה, כיון שכבר קיים פריה ורביה, בזה שיש לו בן ובת.

ובתוס' בב"ב (דף קמא.) כתבו דלא השיא אברהם ליצחק את בתו, למ"ד שכן נח מותר באחותו, משום שהיא בת הגר, וצ"ע דהלא אליעזר אמר ללבן ובתואל שאם אין נותנים את רבקה "אפנה על ימין או על שמאל" (כ"ד. מ"ט), ופירש רש"י דעל ימין היינו בנות ישמעאל שהוא בן הגר, ומדוע לא חשש בת הגר.

ותירץ בטעמא דקרא דבכל היתה מצרית שניה ואסורה בקהל, אבל בנות ישמעאל היו מצריי שלישי שמוותר לבוא בקהל.

הוא ישלח מלאכו לפניך (כ"ד. ז')

באבן עזרא כ' דהוא תפלה ולא נבואה דאם היה נבואה למה אמר ואם לא תאבה, אמנם בחזקוני כ' דיש אומרים שהוא נבואה וזהו מה שאמר (כד - כא) ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה', ובספורנו שם פ"י באמת דכאשר דבר ה' היינו בת פלוני לפלוני, וצ"ב מה שפ"י דהוה תפלה או נבואה ולכאוי לפי פשוטו היה נראה שאברהם אמר שהוא בוטח בקב"ה שישלח מלאכו.

ותאמר שתה אדוני (כ"ד. י"ח)

ע"י במשנ"ב (סי' קס"ז סק"ב) שהביא מגן אברהם בשם ספר חסידים דלשתות אדם קודם לבהמה כדכתיב ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה, ע"י בכתב סופר (או"ח סי' ל"ב) שתמה ע"ז והביא בשם החת"ס לדחות הראיה מרבקה דהדין שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו נאמר רק על בעל הבהמה שמוזנותיו עליו, וכאן שרבקה נתנה לו אף שזכה במים אינו מחוייב ליתן אלא כפי דעת הנותן, וע"י עוד באוה"ח שכו' דאם יש סכנה או צער הרי הוא קודם לבהמתו, וע"י מה שבאר הפוסקים לפ"ז.

ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיו עשרה זהב משקלם**ויאמר בת מי את** (כ"ד. כ"ב כ"ג)

איתא בחולין (דף צה:) אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש, וכתבו תוס' (שם) דאיתא כמ"ד דבני נח לא הוזהרו על הניחוש, אבל למ"ד בסנהדרין (דף נו:) דבן נח מוזהר על הניחוש, צ"ל דסבירא ליה שלא נתן לה את הצמידים עד שהגידה לו בת מי היא, שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

אמנם בפירוש בכור שור עה"ת [הובא בהדר זקנים כאן] פירש שנתן לה את הנזם והצמידים קודם ששאל בת מי את, בשכר שהשקתה את הגמלים, וכשידע לבן שבשכר שהשקתה גמליו נתן הצמידים רץ גם הוא לשמשו כדי להשתכר, ולכך אמר לו פניתי הבית, כלומר שטרחתי הרבה בשבילך עכ"ד.

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים (כ"ג. א')

פירש רש"י לכך נכתב שנה בכל כלל ולומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי ע"כ. והיינו דלדעת רש"י הדרשא דבת ק' כבת כ' לחטא, הוא מהייתור דשנה בכל כלל, והקשה הרמב"ן דבישמעאל ג"כ כתוב שנה בכל פרט, אע"פ שמתחילה היה רשע ואין זה שווה לטובה, ולכן פירש דדרשת חז"ל הוא מהא דכתיב שני חיי שרה שחזר וכלל.

ובעיקר מה שנאמר דעד כ' אין מענישין ע"י באבן שלמה שכו' דלאחר כ' מענישין למפרע על כל מה שחטא מבן י"ג, וזהו כוונת הפסוק בקהלת שמח בחור בילדותך וגו' ודע כי על הכל יביאך אלקים במשפט.

ויבא אברהם (כ"ג. ב')

פירש רש"י ויבא אברהם מבאר שבע. ובפרשת וירא (כ"א. ל"ד) כתב רש"י שאברהם היה בן ע"ה שנים בצאתו מחרן, ובא לחברון וישב שם כ"ה שנים עד שנהפכה סדום, ובא לארץ פלשתים, ובן צ"ט שנים היה, וישב שם ימים רבים דהיינו כ"ו שנה, ואח"כ יצא משם וחזר לחברון, ושנה זו היתה י"ב שנים קודם עקידת יצחק, ונמצא דבסוף חזר לחברון. וכ"כ שם בסוף הפרשה על הפסוק וישב אברהם בבאר שבע (כ"ב. י"ט) "לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב" עיי"ש, ומה שכתב כאן ויבא אברהם מבאר שבע, ביאר הרמב"ן שהלך שם לצרכו, ושמע במיתת שרה, ובא משם לספוד לה ולבכותה.

ובטעמא דקרא הביא מספר הישר דבזמן העקידה גרו בבאר שבע, ומה ששרה נפטרה בחברון, משום שהלכה לחפש את יצחק ומתה.

אמנם הרמב"ן כתב שעיקר דירתו היתה בבאר שבע ושם נולד יצחק, ושם נצטוה על העקידה, ולשם חזר אח"כ, רק אחרי ימים רבים נסע מארץ פלשתים ובא לחברון, ושם נפטרה שרה, וכתב עוד דלפי המדרש נראה להיפך, דבשעת העקידה היה בחברון עד מיתת שרה, [אלא שאחר העקידה אברהם הלך תחילה לבאר שבע לתת הודאה], ואח"כ חזר לבאר שבע.

והנה אברהם אמר להם "גר ותושב אנוכי עמכם", ונתקשה רש"י דאם הוא גר אינו תושב, ואם הוא תושב אינו גר דסתרי אהדדי, אמנם אם נימא דהלך לבאר שבע לצרכו ובאמת גר בחברון, א"כ י"ל דאמר להם כך הריני גר פירוש הריני נראה כגר שזה עתה הגעתי מבאר שבע, אבל באמת הנני תושב, כי מתחילה היה בחברון ועכשיו חזר לשם.

גר ותושב אנוכי עמכם (כ"ג. ד')

רש"י הביא מדרש אגדה אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין, שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת ע"כ. והנה א' מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם היה שאע"פ שהארץ שלו, צריך לבקש מקום לקבור את שרה, והקשו האחרונים דלעיל על הפסוק "והכנעני והפריזי אז יושב בארץ" (י"ג. ז') פירש רש"י שאברהם עדיין לא זכה בארץ, וכאן מבואר שכבר זכה.

ובשפתי חכמים מתרץ דלאחר שנולד לו זרע זכה בארץ ישראל, והפרשת דרכים (ט') יישב דאברהם זכה בגוף הקרקע, אבל בקנין פירות עדיין לא זכה, ולכך לעיל דאיירי לגבי הפירות הרי והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, וכאן דאיירי לגבי הקבורה אמר אברהם אהיה תושב ואטלנה מן הדין, שקבורה היינו גוף קרקע, אמנם צ"ע אמאי קבורה חשובה קרקע הא חשובה גם פירות ועדיין לא זכה בפירות.

ויש לבאר ע"פ זה הא דאליעזר שינה הסדר להלן (כ"ד. מ"ז) ואשאל אותה ואומר בת מי את, ותאמר בת בתואל בן נחור אשר ילדה לו מלכה, ואשם הנזם על אפה והצמידים על ידיה, דהיינו שקודם שאל אותה בת מי את, ורק אח"כ נתן לה את הצמידים, ועיין ברש"י שם, ולפי דברי הבכור שור י"ל דהרי ודאי נתכוין בנתינת הנזם וצמידים על תנאי שאם היא באמת בת נחור יהיה לשם קידושין, ורק אם אינה ממשפחת אברהם נתן לה רק עבור שהשקתה הגמלים, וכיון שראה אליעזר שלבן רץ לשמשו כדי שגם הוא יקבל עבור זה, לכן הדגיש אליעזר שמה שנתן לה את המתנות היה לשם קידושין, דהיינו שמשום שהיא בת בתואל וראויה לקדשה, ולבן יבין מזה שאין לו טענה שגם הוא צריך לקבל.

בדרך נחני ה' בית אחי אדוני (כ"ד. כ"ז)

צ"ב דהכא כתיב אחי בלשון רבים, ולהלן (פסוק מ"ח) כתוב בת אחי אדוני בלשון יחיד, ושמעתי מאחי הגר"א שליט"א לתרץ דבתואל מצד אביו היה בן נחור אחי אברהם, ומצד אמו היה בן מלכה בת הרן אחי אברהם, [כמבואר בפ"י פסוק כ"ט], ולכן כשדיבר על בית בתואל כתוב אחי שזה גם בית נחור וגם בית הרן, אבל כשמדבר על היחוס שזה הולך רק אחר האב, כתוב אחי שרבקה מתייחסת רק לנחור שהיא אבי בתואל, ולא להרן שהיא אבי אב בתואל.

ועוד יש לומר כעין זה, דרבקה היתה נכדה של נחור ונינה של הרן, והא דבני בני הרן הם כבנים הוא רק בדור שלישי, אבל דור רביעי לא מצינו דבני בני בני כבנים [עיי' במהר"ם פאדוה (סי' פ"ז) ובשבות יעקב (סי' קע"ג)], ולכן כתוב בת אחי אדוני בלשון יחיד, דרק לאח אחד של אברהם מתייחסת ממש כבת.

ויפתח הגמלים (כ"ד. ל"ב)

פירש רש"י התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. והרמב"ן הביא פירוש זה מהמדרש, ובמדרש שם הקשו רב הונא ור' ירמיה וכו' גמליו של אברהם איבנו היו גרועים מחמורו של ר' פנחס בן יאיר שלא אכל שעורים טבל. ובקוב"ש (פסחים אות קי"ב) הביא ע"ז דברי התוס' בגיטין (דף ז.) שכתבו דרק במידי דאכילה אמרינן אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, ודן הקוב"ש אם גזל חשיב מידי דאכילה, דאפשר לומר דאין האיסור באכילה אלא במעשה לקיחה או דנימא דכיון דסו"ס אוכל דבר גזול חשיב איסור אכילה, ודן לומר דבזה נחלקו האמוראים במדרש.

ובאמת דיש לעיין בקושית רב הונא ור' ירמיה, דהרי בדבר שהאיסור הוא מעיקר הדין ודאי דמוטל עליו לשמור, ורק במילי דחסידות שאינו מעיקר הדין שייך לומר אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, וכיון דיש לחוש שיגזלו איך יכול לסמוך ע"ז שאין הקב"ה מביא תקלה, וצ"ל דמשום שכל השדות היו של עכו"ם, ועכו"ם נתמעט מרעהו, אי"כ לא הוי איסור מעיקר הדין.

אולם אם נימא כן דאינו אסור מעיקר הדין, לא שייך לומר כדברי הקוב"ש דאיסור גזל חשיב איסור אכילה, דלכאוי"מ בגזל ישראל שייך לומר דיש איסור באכילה, אבל בגזל עכו"ם דאינו אסור מדינא, ודאי אע"ג דחשיב תקלה לא הוי איסור אכילה, אלא המעשה אסור שעושה תכונות רעות באדם, [וכמבואר ברמב"ם בפיהמ"ש בכלים (פ"ב משנה ז')], ולא שייך בזה אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי (כ"ד. ל"ט)

פירש רש"י אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיא יצחק לבתו, אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארוך ואין ארוך מדבק בברוך ע"כ. הקשה הגר"א מנלן לחז"ל לדרוש דאליעזר רצה למצוא עילה להשיא בתו, דהא היה מוכרח להתנות כן בשביל להינקות מהשבועה, ומה שאמר אלי בלא ו' אי"ז לימוד, דאין חילוק במבטא עם ו' או בלא ו'.

ומישב דבלשון הקודש כשאומרים דבר בלשון ספק אפשר לומר בשני אופנים, בלשון "פן" ובלשון "אולי", והחילוק דלשון פן אומרים כשרוצים שלא יתממש הספק, ולשון אולי אומרים כשרוצים שכן יתממש התנאי, וממה שאליעזר אמר בלשון אולי

למדו חז"ל שרצה שיתממש התנאי, ובהגהות על הגר"א הקשה על כלל זה, דהרי כתוב (כ"ז. י"ב) "אולי ימושני אבי", ושם ודאי יעקב לא רצה שאביו ימשש אותו, ותירץ דשמה יעקב שהיה איש אמת כן רצה שאביו ימושו, כיון שלא רצה לרמות את אביו, [וכ"כ במהר"ץ חיות בסוף מסכת מכות].

ובפרדס יוסף הביא להקי' על דברי הגר"א מפרש"י לקמן בפרשת ויחי (כ – טו) על הפסוק לו ישטמנו שכי' והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמה הוא, והוסיף שם בפרש"י דיש אולי בלשון בקשה ויש גם בלשון אם כמו אולי יש חמשים צדיקים, ומשמע דכאן הוא שמה כמו לו ישטמנו וצ"ע.

ויאמרו מה' יצא הדבר (כ"ד. נ')

במשך חכמה ביאר, דדעת המרדכי (קידושין אות תק"ה) בשם הקדוש מראדוש דבקיודושין שליח אינו עושה שליח כיון שהקידושין תלויים ברצון האשה, ורק בגרושין שליח עושה שליח כיון דמגרשה בעל כרחה, והנה כאן אברהם היה שליח של יצחק, ואיך אברהם מינה את אליעזר לשליח, אמנם כיון שמה' יצא הדבר והוי בעל כרחו, אי"כ הוי כגט ששליח עושה שליח, וזה מה שאמרו לבן ובתואל "מה' יצא הדבר".

ויאמר אחיה ואמה וגו' (כ"ד. נ"ה)

פירש רש"י ובתואל היכן היה, הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו. ובדעת זקנים הביא שבקשו להאכיל לאליעזר סם המות כדי שישאר להם הממון, ובא גבריאלי והחליף הקערה אשר בה סם המות ליתנה לאליעזר ונתנה לבתואל ומת ע"כ. ובזה מבארים מה שדרשו על הכתוב "ארמי אובד אבי" (דברים כ"ו. ה') שלבן ביקש לעקור את הכל, דאיתא בגיטין (דף סד.) דהאומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם ומת השליח, המשלח אסור בכל נשים שבעולם, דחזקה שליח עושה שליחותו, וחיישין שמה קידש לו אשה והן קרובותיה, ומעתה בזה שרצו להרוג את אליעזר ע"ז יצחק יהיה אסור בכל נשים שבעולם ולא יהיה המשך לכלל ישראל.

והגר"א גניחוסקי זצ"ל (בפירושים משולחן רבינו מס') הביא שהקשו האחרונים בדינא דאסור בכל הנשים שבעולם, דאיתא בב"ב (דף כג:) דאזלינן בתר קרוב, וילפינן מעגלה ערופה דהעיר הקרובה אל החלל מביאה עגלה ערופה דאמרינן שהרוצח לא נתרחק, ועיי"ש מה שהביא ליישב בזה בשם הגר"ש איגר בשו"ת יו"ד (סי' כ"ב).

ונראה ליישב בזה, דהנה הנודב"י מהדו"ק (אה"ע סי' ל"ז) הקשה בהא דאיתא בב"מ (דף כז:) דאי"א להתיר אשה ע"פ סימנים בבגדיו שהוא בעלה דחיישין לשאלה, וקשה דהרי חזקה כל מה שתחת יד אדם שלו הוא, ומ"ט חיישין שאין הבגדים שלו. ותירץ החזו"א (אה"ע סי' כ"ה סק"ח) דהך חזקה מהני רק לענין חזקת הבגדים, אבל לא לענין הבירור שיהא המתלבש בעליהו, דחזקה מה שביד אדם שלו אינה מחזקות המבררות, אלא דין הוא בממון דחשיב ע"ז מוחזק ושכנגדו חשיב מוציא, וביאור הדבר דלא הוי בירור כלל דבאמת יש אנשים שמשאילים, אלא דכלפי הממון להוציא ממי שהחפץ אצלו, לא חיישין לשאלה כל היכא דלא חזינן ריעותא.

ולפי זה י"ל דה"ה בקרוב, דלא הוי הוכחה לפשוט ספיקות, דהרי ודאי שייך שהגיע גם מהרחוק, אלא דכשדנים על זה גופא אם הגיע ממקום קרוב או ממקום רחוק, אמרינן דמהיכי תיתי שהגיע ממקום רחוק, ונקטינן שהגיע מהקרוב כל זמן שאין סיבה לומר שהגיע מרחוק, אבל כשדנים בעלמא למי קידשה, אין הכרח לומר שהגיע דוקא ממקום קרוב, שהרי אי"ז הוכחה אלא דין הנהגה על הנדון עצמו אם הגיע מקרוב או מרחוק.

אחתנו את היי לאלפי רבבה (כ"ד. ס')

שמעתי ממרן הגר"יג אדלשטיין שליט"א בשם הרב דסלר זצ"ל דאיתא בגמ' אין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות, וצ"ע דכאן אמר רבבה ולא רבבות, אך באמת בתרגום אונקלוס תרגם לאלפין ולרבון משמע רבבות, ועי' בפר' בחקתי (כו – ח) שתרגם שם רבבה רבותא ומבואר להדיא דכאן הכונה לרבבות וא"ש.